

Xogħol il-Manikk...

Artiklu dwar il-ħajja ta' Francesco Coleiro l-induratur

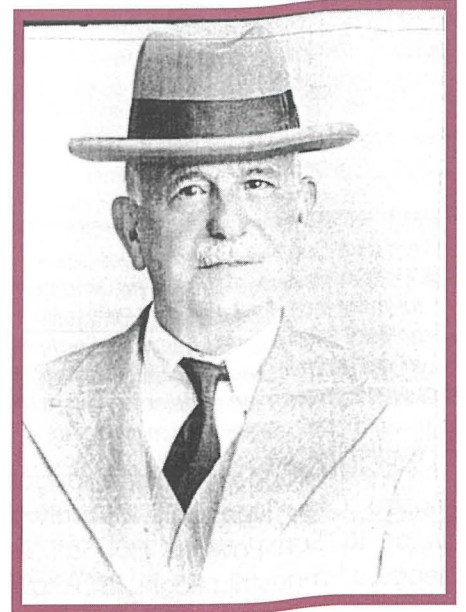
Kitba ta' Catherine Rolé M.A. (CHM), B.A. (Hons.)

Lanqas jilħaq jaqleb Awwissu li ma tarax il-ħeġġa taż-Żrieraq tfur sabiex tithejja l-knisja ta' raħalna għall-festa titulari. Il-qofol tat-tiżjin żgur mhux forsi hijal-istatwata' Santa Katerina, ġawhra li biha raħalna ilu mžejjen biha sa mill-1818 u li turi l-kapaċità ta' bosta artisti fosthom skulturi, disinjaturi u induraturi. Din l-istatwa kienet ukoll ispirazzjoni għall-induratur Francesco Coleiro, magħruf bħala 'il-Manikk', wieħed mill-induraturi li għamel isem fil-gżejjer Maltin. Xhieda ta' dan huwa x-xogħol mill-isbaħ li ħalla warajh f' bosta knejjes.

lċ-ċkejken Francesco twieled ġewwa raħalna nhar is-16 ta' Diċembru 1862 u kien ir-raba' wild ta' Vincenzo u Francesca (née Agius). L-imħabba li kellu lejn l-arti wrieha sa minn età żgħira, tant li l-ġenituri tiegħu stinkaw sabiex jagħtuh taħriġ

professionali fid-disinn u l-iżgraffit taħt l-id esperta ta' Mastru Pawl Paris fil-Belt Valletta (7). Jgħidu li d-demmi jgħbed! U naħseb li sewwa jgħidu għax il-kapaċità artistiku tiegħu żviluppat ukoll sa minn età żgħira f'ħutu wkoll. Wieħed jinnota li ħuh Karmenu kien mastrudaxxa u disinjatur prim, waqt li Karmena u Caterina kienu jagħmlu bosta xogħol ta' ganutell u rakkmu fin u eventwalment, fetħu wkoll ħanut tal-kpiepel u ħjata sewwa fil-Belt Valletta. Il-vina artistika ma naqsitx f'oħtu Marija li għadha msemmiya għal bosta standardi u pjaneti li għamlet tul ħajjitha (3).

Francesco, bħal bosta Maltin, wara li ħa t-trawwim meħtieġ fis-sengħa tal-induratura, ħalla xtutna sabiex jittanta xortih fl-Alġerija. Imma n-nostalgija lejn Malta u familta ma damitx ma ġabitu lura lejn gżiritna.

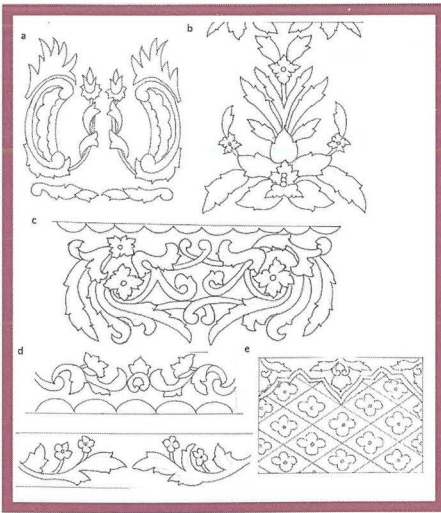
Francesco Coleiro 'il-Manikk' (5)

Lura Malta, Coleiro fetaħ stabiliment tal-induratura fi Triq San Mikiel, iż-Żurrieq. (7). Iktar tard, Francesco ħass li kellu jiftaħ bottega barra miż-Żurrieq, għalhekk fl-1893, fetaħ stabiliment tal-induratura fi Triq San Kristofru fil-Belt Valletta. Hawnhekk hu sab inkoraġġament u appoġġ kbir minn bosta persuni fosthom membri tal-kleru, nobbli, u professionisti, tant li d-ditta Francesco Coleiro saret sinonima mal-aqwa induraturi ta' Malta (7).

Francesco kellu entużjażmu kbir fil-arti u dejjem ħadem sabiex itejjeb it-teknika tiegħu fil-waqt li jkompli jitgħallem u jieħu ideat godda. Għalkemm il-mezzi ta' trasport kienu aktar limitati miż-żminijiet tal-lum, dan ma waqqfux milli jżur bosta bliet fil-Kontinent Ewropew sabiex jittqanqal mill-ideat ta' artisti Ewropej. Nistħajlu jħuf fit-toroq ta' Firenze u l-Katidrali Ewropej, b'lapes u karta f'idu, lest sabiex iħażżeż xi disinn li seta' jkun ta' ispirazzjoni għal xi kapulavur!

L-istatwa tal-kartapesta li Mastru Żikk indura qabel ma beda jaħdem fuq l-istatwa titulari (5)

Uħud mid-disinji tal-induratura tal-istatwa ta' Santa Katerina taż-Żurrieq. (a) Ornament tal-mant irjali minn wara, (b) Parti mill-ornament tal-ġakketta l-ħadra, (c) Bordura ta' quddiem tal-mant irjali, (d) Bordura doppja tal-mant minn quddiem, (e) Libsa ta' taħt (5)

L-ewwel xogħol li bih ġie inkarigat Mastru Ċikk, kien dak tal-istatwa titolari ta' San Pawl ta' Hal Safi. Il-ħeġġa u l-maestrija tiegħu jispikkaw fil-libsa u l-mant tal-qaddis fejn Ċikku żejjinhom b'disinji, żgraffit u kuluri mill-isbaħ, imżewġin bid-deheb. Ix-xogħol ta' Mastru Ċikk għadu jista' jitgawda sal-lum fir-raħal ġar tagħna (7). Il-kapaċità ta' Mastru Ċikk intgħoġbot tant li l-knisja ta' Hal Luqa malajr inkarigatu sabiex jindura l-istatwa titolari ta' Sant'Andrija, waqt xogħol ta' restawr fuq l-istatwa ta' Scolaro minn Abraham Gatt (9).

Il-kapaċità ta' Mastru Ċikk ma naqsitx li tidher fl-istatwa titolari ta' raħal twelidu. Qabel ma' nkompli nitkellem fuq l-induratura ta' Francesco, ejjew nagħtu titwila qasira lejn l-istorja tal-induratura tal-istatwa titolari. Kulħadd jaf li l-istatwa ta' raħalna hija frott il-kapaċità tal-iskultur Marjanu Gerada. Huwa magħruf li dan l-iskultur, meta ġie kkummissjonat biex inaqqax l-istatwa kien ukoll marbut biex jagħmel xi forma ta' induratura. Iktar tard però nħass li din l-induratura kellha tinbidel tant li fl-1845, fl-okkażjoni ta' meta żżanznet in-niċċa ġdida, ġie deciż li tittieħed l-okkażjoni biex issir induratura tal-istatwa mill-ġdid. Kien il-prokuratur Dun Salv Magri li kkummissjona lill-aħwa Schembri sabiex jinduraw mill-

ġdid l-istatwa. Ix-xogħol tal-aħwa Schembri jista' jiġi nnutat f'xi ritratti antiki, stampati fl-okkażjoni ta' meta l-Knisja taż-Żurrieq saret Arcipretali fl-1893 (6). Dan għax l-induratura tal-aħwa Schembri ġiet mibdula aktar tard minn Mastru Ċikk. Meta l-kleru taż-Żurrieq wera x-xewqa li tinbidel l-induratura tal-istatwa li għamlu l-aħwa Schembri, Francesco Coleiro ma naqasx milli juri x-xewqa li bħala Żurrieqi, jidhol għal dan ix-xogħol. Nistħajjel li Francesco dejjem xtaq jikkontribwixxi artistikament f'raħal twelidu. Izda minħabba li Coleiro kien magħruf bħala membru attiv fil-festa tal-Madonna tal-Karmnu, dan qanqal xi tħassib mill-kleru. Dan it-tħassib ma qatax qalb Mastru Ċikk u sabiex juri l-intenzjonijiet tajba tiegħu, xtara statwa żgħira ta' Santa Katerina, kopja ta' dik ta' Gerada, magħmula mill-kartapesta u beda jaħdem l-induratura fuqha. Din l-istatwa kien fiha tul ta' 22 pulzier u għadha mizmuma b'għożża mill-familja ta' Mastru Ċikk. Hekk kif il-kleru ra dan ix-xogħol, it-tħassib tagħhom safa fix-xejn u minnufih ħallem lil Mastru Ċikk jibda x-xogħol fuq l-istatwa (4).

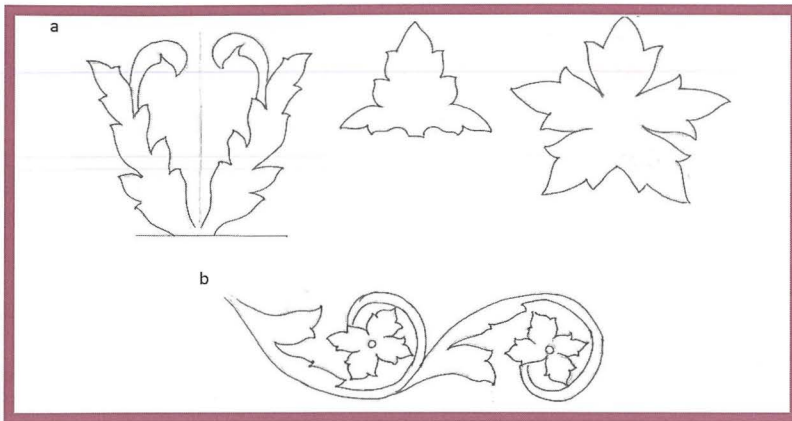
Mastru Ċikk daħal għal għadma iebsa għax ix-xogħol ma kienx biss jikkonsisti f'induratura, iżda wkoll kien jinvolvi xogħol ta' tnaqqix b'disinji ġol-injam magħruf bħala żgraffit. Jingħad li Mastru Ċikk ġietu l-ispirazzjoni għall-iżgraffit waqt li kien qed jiekol fuq il-mejda ma' ħuh Karmenu. Dan Karmenu kienet l-għaxxa tiegħu li wara l-ikel, hu u jixrob xi tazza nbid, kien joqgħod ipinġi fuq il-mejda, daqqa xi standard, daqqa xi sopraporta jew xi disinn ta' xi bieb. Min jaf kemm rat tħażżiż dik il-mejda! U min jaf kemm b'paċenzja, neputih kien imur inaddaf, partikolarment meta kienu jkunu jafu li ġejjin d-dar ħutu l-bniet: "Ġuż, eija naddaf għax ġejjin tas-sanità!" Darba minnhom waqt it-tħażżiż tas-soltu, Ċikku nnota disinn mill-isbaħ fuq il-mejda tal-ikel. "Dik x'inhi Karm?!" nistħajlu staqsieh. "Ara ma jfettillekx tħassarha ta!" U bla dubju li ma tħassritx għax dik in-naqra ta' tħażżiż żviluppat f'disinn

mill-isbaħ li għadu sal-lum iżejjen l-istatwa tagħna (3).

Ix-xogħol ta' Mastru Ċikk beda fl-1914 u tlesta fl-1915 (4), u tħallas minn Grezz Farrugia u ħuha Dun Pawl, il-prokuratur (6). Il-kapulavur ta' Mastru Ċikk tant kien sabiħ li ngħata ċertifikat mis-Società Maltese d'Arti Manifattura e Commercio (Certificate of Merit for Excellence of Workmanship) (4). Għal Francesco, ix-xogħol li għamel fuq Santa Katerina kien wieħed mill-isbaħ xogħlijiet li qatt għamel u meta xi entitajiet avvicinawh u talbuh jagħmlilhom induratura isbaħ minn dik li kien għamel fuq Santa Katerina, ir-risposta tiegħu dejjem kienet tkun fin-negattiv għax qatt ma ħass li għandu jagħmel kapulavur isbaħ minn dak li għandha tkun imżejna bih il-patruna ta' raħal twelidu (3).

Fost il-bosta xogħlijiet li għamel Ċikku, flimkien mal-apprentisti tiegħu, wieħed isib it-talent tiegħu fl-induratura tal-istatwa ta' Marija Bambina tan-Naxxar. Din l-istatwa nġiebet lesta minn Ruma fl-1726 u hija maħduma fuq stil Barokk. Fl-1923, Vincenzo Vassallo u Carmelo Grech ħadmu bankun u bradella lil din l-istatwa fuq disinn ta' Benjamin Caruana u sena wara l-proġett ta' tisbiħ fuq l-istatwa kompli permezz tal-induratura ta' Ċikku u r-raġġiera tal-fidda, xogħol ta' Paolo Pace. (8).

Xogħol ieħor li ħareġ minn taħt l-idejn esperti ta' Francesco Coleiro kien ir-restawr u l-induratura tal-istatwa tal-Madonna tal-Karmnu li tinsab fil-Knisja Arcipretali ta' raħalna. Din l-istatwa nħadmet fl-1842 minn Salvatore Psaila u fl-1925, Mastru Ċikk ġie inkarigat għar-restawr u l-induratura (2). Din l-induratura però ġiet modifikata maż-żmien (3). Ma nistgħux ma nsemmux l-irwol li kellu Mastru Ċikk fl-induratura tal-istatwa titolari ta' Santa Katerina taż-Żejtun. Din l-istatwa saret fl-1757 minn Andrea Imbroll u matul is-snin għaddiet minn bosta proċessi ta' restawr. Fl-1929 waqt xogħol ta' restawr, l-istatwa ttieħdet il-Belt Valletta għand Mastru Ċikk għall-induratura (1). Minbarra l-bosta statwi titolari fil-

Disinji oħrajn tal-induratura tal-istatwa ta' Santa Katerina taż-Żurrieq (a) Ornamenti tal-mant minn quddiem, (b) bordura fuq wara tal-mant irjali (5)

Gżejjer Maltin li fihom wera sengħa mill-isbaħ, Mastru Ċikk indura bosta biċċiet tal-arti bħal ventartali, gandlieri, girandole u lampieri. Ma nistgħux ma nsemmux l-induratura tal-loppa tal-lampier tal-maġġur u l-induratura tas-sopraporta tal-bieb principali tal-Knisja tagħna (6).

Mastru Cikk halla din id-dinja fil-21 ta' April, 1940 izda l-memorja tiegħu baqgħet hajja fix-xogħol

artistiku li halla warajh. Il-kapacità tiegħu għaddiet lil bosta apprentisti li hadmu miegħu, fosthom neputih Pawlu Xuereb, li bħalu kien magħruf għall-induratura mill-isbaħ (7). Nistħajjel li Ċikku, meta jigi Awwissu, u toħroġ l-istatwa min-niċċa, għadu s'issa jkun fis-sema jħares lejn l-istatwa bi tbissima fuq xufftejh u kburi li halla l-marka tiegħu f'raħal twelidu. Viva Santa Katerina!

Referenzi:

- ⁽¹⁾ Abela, J. (2006). *The Parish of Żejtun through the ages*. Malta: Gutenberg Press Ltd.
- ⁽²⁾ Camilleri, C. (2006). *ġrajijiet is-Socjetà Karmelitana u Banda Queen Victoria Żurrieq*. Qrendi (Malta): Bestprint Co Ltd.
- ⁽³⁾ Informazzjoni minn Carmelo Xuereb
- ⁽⁴⁾ Informazzjoni minn Francesco Xuereb
- ⁽⁵⁾ Kortesia ta' Francesco Xuereb
- ⁽⁶⁾ Mangion, A. & Zerafa, K. (1989). *Santa Katerina: il-festa u s-socjetà mużikali tagħha fiż-Żurrieq*. Valletta (Malta): Peresso Printing Press.
- ⁽⁷⁾ Mifsud Bonnici, R. (1960). *Dizzjunarju Bijo-Bibliografiku Nazzjonali*. Malta: Dipartiment tal-Infommazzjoni
- ⁽⁸⁾ Socjetà Mużikali Peace Naxxar (2009). *L-istatwa ta' Marija Bambina*. <http://www.bandapeacenaxxar.com/storjamarijabambina.aspx>
- ⁽⁹⁾ Zammit, N. (2013). *ġrajja ta' Mitt Sena llu...b'tiffkira tal-ewwel ċentinarju mir-restawr u r-renovazzjoni tal-vara titulari ta' Sant'Andrija Appostlu*. Socjetà Filarmonika l-Unjoni: <http://www.unionbandmalta.org/page13.html>

Wasalt biex tiżzewweg?

Jekk tixtieq li l-Kor Parrokkjali 'Cantate Domino' janima l-Quddiesa tat-Tieg tagħkom

Ikkuntatja lil

Mro Paul Portelli F.L.C.M.

Tel: 2164 7641 - 9929 5259

Il-Kor Parrokkjali 'Cantate Domino'

Joffri s-servizzi tiegħu anke waqt il-Quddiesa tal-Funerali. Għalhekk min ikollu bżonn dan is-servizz għandu jikkuntatja lil

Mro Paul Portelli F.L.C.M.
Tel: 2164 7641 - 9929 5259

Il-Kor Parrokkjali 'Cantate Domino'
Joffri s-servizzi tiegħu anke waqt il-Quddiesa tal-Funerali.

Bubin

Fruit & Vegetables

1, St. Bartholomew Str.,
Żurrieq • Mob: 9987 6339

Prop: Dunstan Zarb

PRIVAT ACCOUNTS ('O' Level)

Fi Vjal l-Indipendenza - Żurrieq
(faċċata tal-AZ Stationery)

Kors li jibda' f' Settembru 2015 bi thejjija għall-eżamijiet tal-MATSEC u tal-LONDON (Mejju 2016).

Dan il-Kors jibda' mill-BIDU NETT u jwassal għal l-eżami ta' Mejju li ġej

- Attenzjoni ndividwali lil kull student /a
- Klassi mgħammra bil-facilitajiet kollha
- Numru limitat ta' studenti

Għal aktar tagħrif ċempel lis-Sur Michael Ghigo
21 689618 / 9946 3468

Email: gm@maltanet.net